

Landhöjning | 2

Kalottberg

UPPDRAG / FAKTATEXT / NIVÅ 2

Landhöjning | 2

Kalottberg

Av någon anledning växer det mycket skog på toppen av det här berget, men nästan ingen på sidorna. Har du någon aning om varför? FOTO: Jonas Salmonsson

1.

Titta på bilden och fundera över de här frågorna. Ni kan fundera själva eller diskutera med varandra, men ni måste inte kunna svaren. Ni har ungefär 5 minuter på er.

- Vad ser du för skillnad på den skog som växer på toppen av berget och den som växer på sidorna av berget?
- Har du sett något berg som ser ut såhär?

2.

Läs texten om kalottberg.

Använd er själva eller material ni hittar i naturen för att visa hur ett kalottberg ser ut. Ni har ungefär 15 minuter på er.

3.

Presentera ert kalottberg för de andra och berätta om det.

I presentationen, svara på följande frågor:

- Hur känner vi igen ett kalottberg i landskapet?
- Hur såg landskapet ut här när isen precis hade smält bort?
- Varför kunde växter slå rot på toppen av berget men inte på sidorna?

Landhöjning | 2

Kalottberg

Den mesta moränen har spolats bort från sidorna av berget. Därför växer det mest skog på bergets topp, och inte så mycket på sidorna. FOTO: Tuija Warén

Berget på bilden kallas för ett **kalottberg**. En kalott är en sorts mössa och berget heter så för att det har en liten mössa av skog högst upp på toppen. Men varför finns det nästan bara träd högst upp, och vart har all den andra skogen tagit vägen?

Under den senaste istiden täcktes Sverige och Finland av en inlandsis. Tyngden från isen pressade ner marken nästan ett tusen meter. När inlandsisen började smälta höjde sig marken igen. Marken var nedpressad så långt att nästan allt låg under havsytan. Det var bara topparna på de allra högsta bergen som stack upp ovanför vattnet. Ovanpå bergen låg det morän som hade kommit dit med isen.

Genom landhöjningen steg marken mer och mer. Stora vågor spolade mot bergen och sköljde bort all morän som fanns på bergssidorna. Till slut var det bara morän allra högst upp, på topparna som aldrig varit under vattenytan. Bergssidorna hade spolats helt rena av vågorna. Efter ett tag blåste det in frön från växter och landade på bergen. Fröna behövde morän för att rötterna skulle kunna få fäste i marken. Eftersom det bara fanns morän högst upp på bergstopparna var det bara där växterna kunde gro. På så sätt fick växtligheten på bergstopparna ett försprång som fortfarande syns flera tusen år senare. Det har alltså aldrig funnits mer skog på sidorna av berget, utan alltid mest på toppen!

Kalottberg finns i Höga Kusten men inte i Kvarkens skärgård, eftersom det inte finns några höga berg i Kvarken.

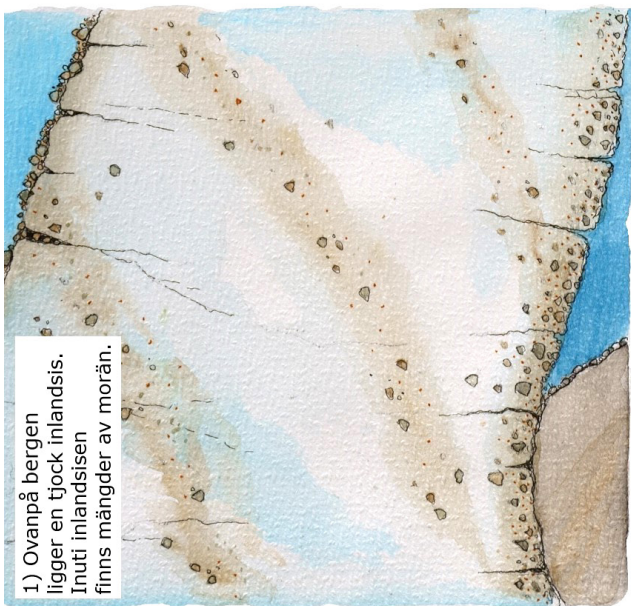
På nästa sida kan ni se hur kalottberg bildas.

En ISTID är en period när det är så kallt att stora delar av jorden täcks av is. Isen smälter inte bort helt ens på sommaren.

MORÄN är en blandning av lera, sand, grus, stenar och block som flyttats runt av inlandsisen.

LANDHÖJNING uppstår där det funnits inlandsis. Isens tyngd tryckte ner jordskorpan, som nu långsamt höjer sig igen.

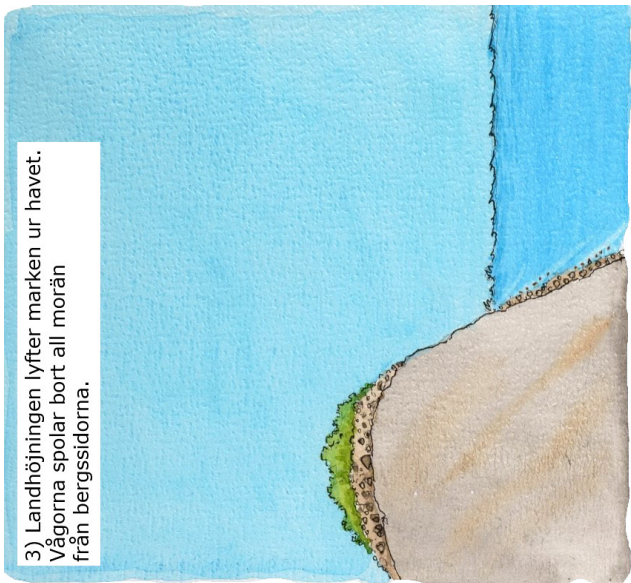
1) Ovanpå bergen ligger en tjock inlandsis. Inuti inlandsisen finns mängder av morän.

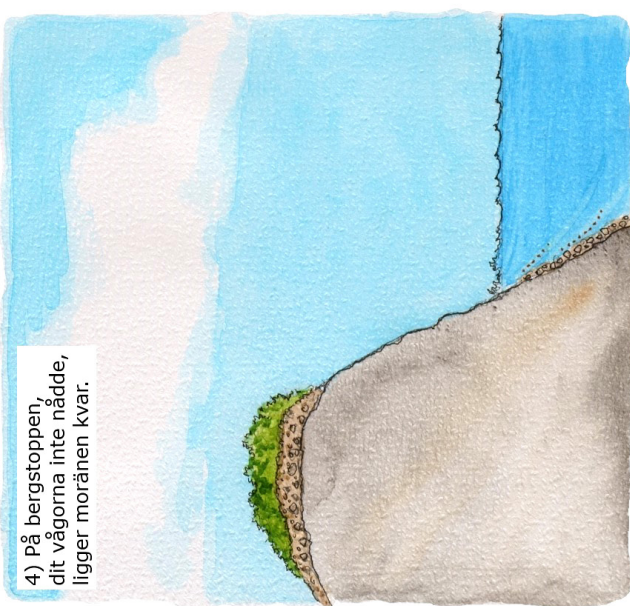
2) När isen smälter sticker bara några bergstoppar upp ovanför vattenytan. All morän som funnits i isen hamnar på bergen.

3) Landhöjningen lyfter marken ur havet. Vågorna spolat bort all morän från bergssidorna.

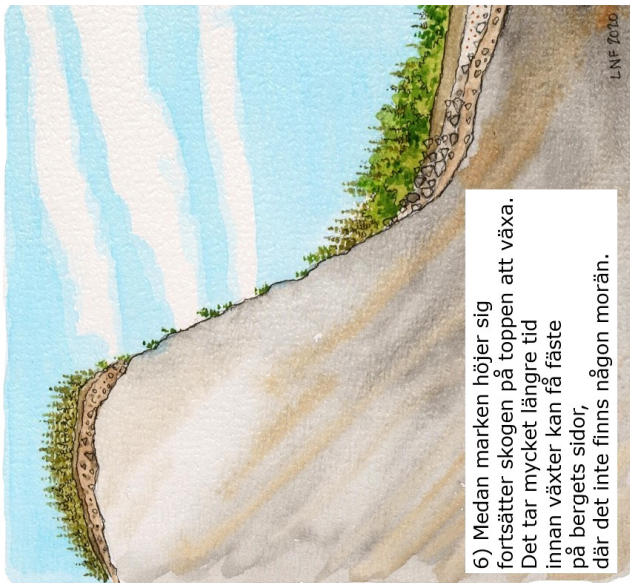
4) På bergstoppen, dit vågorna inte nådde, ligger moränen kvar.

5) I moränen på toppen kan växterna fästa rötterna och hämta näring. Det blir snart en skog där.

6) Medan marken höjer sig fortsätter skogen på toppen att växa. Det tar mycket längre tid innan växter kan få fäste på bergets sidor, där det inte finns någon morän.

Så här bildas ett kalottberg. Moränen på sidorna av berget spolat bort av vågorna så att växter inte kan växa där. På toppen av berget ligger moränen kvar och där kan växter börja växa.

ILLUSTRATION: Liselott Nyström Forsén